

ÉRTÉKVILÁGUNK

„Minden mesterség és minden elmélet, hasonlóképp a cselekvés és elhatározás is, nyilván valami jóra irányul; azért a jót helyesen annak mondják, amire minden irányul.” Aristoteles Nikomachosi Ethikájának e bevezető mondata mély és megcáfolhatatlan életbölcseiséget fejez ki. Nemcsak megismerjük a dolgokat, hanem állást is foglalunk velük szemben. Nemcsak létüket állapítjuk meg, hanem értékeliük is azokat, kívánatosnak vagy nem-kívánatosnak, jónak vagy rossznak találjuk őket. Értékelésünknek gyakran teljesen tudatossá nem váló mozgatói, irányítói vágyaink, amelyek ugyancsak Aristoteles megállapítása szerint létünk legalapvetőbb tendenciájában, a boldogság vágyában gyökereznek.

Testi-lelki összetettségében az embernek sokféle szükséglete, igénye van, melyek a különféle vágyak kielégítésre ösztönző sürgetésében nyilvánulnak. Az emberben kibontakozásra törekvő életerő keresi azt a tárgyat, amelyet a cselekvés, tevékenység által magáévá téve kielégülhet, erősödhet, gyarapodhat. A vágyat kielégítő tárgy a régebbi filozófiában a „jó” nevét viseli, a modern gondolkodás pedig inkább az „érték” néven emlegeti. Míg jó időn keresztül elsősorban az emberi megismerés mivoltának, bizonyosságának, határainak a kérdése állt a filozófiai érdeklődés előterében, ma ezt a helyet az érték-probléma foglalja el. A rohamos technikai fejlődés s a társadalmi átalakulás korát elsősorban a cselekvés, a tett érdekli, a cselekvés pedig célra irányul, amelynek az érték adja megvalósulásában igazolását. Értékek, értékes célok megvalósításában látja az ember az élet értelmét, irányadó értékelése szerint alakul világnézete, a társadalom széles rétegeit átható értékelés szerint alakul egy kor kultúrája, mely lényegében értékek megvalósítása alkotásokban, művekben, intézményekben.

E nyilvánvaló összefüggésből érthető, ha a megismerő képességet oly kritikus aprólékosággal vizsgáló Kant végül is az értékelő, „gyakorlati” észnek juttat primátust, elsőbbséget az elméleti, a „tisza” észszel szemben. Egy mélyebb értékélmény meggyőzhet bárkit az értéknek az emberi élet alakulására való nagy jelentőségéről. Csak addig veszünk valamit hűvös közömbösséggel tudomásul, amíg érdektelenül hagy bennünket. Mihelyt azonban pozitív vagy negatív értelemben, kívánságot ébresztő, vagy el-lenszenvet kiváltó hatással van ránk, kilépünk közönyös magatartásunkból s működésbe jön értékelő képességünk.

Működésbe lépését többnyire önkéntelenül ébredő érzések, érzelmek jelzik. Egy természeti benyomás, egy emberi magatartás, egy gondolat önkéntelenül tetszés vagy nem-tetszés, helyeslés vagy helytelenítés érzését váltja ki bennünk, amelynek ereje gyakran testi állapotunknak, közérzetünknek is érezhető változását vonja magával. Az érzésben önfenntartási szükségletünk, igényünk jelentkezik bizonyos önkéntelenséggel, mégis elég erővel ahhoz, hogy akaratunkra, tudatos állásfoglalásunk, cselekvésünk mozgósítójára, irányítójára ösztönöz, indító vagy tartóztató, elutasító hatását, befolyását éreztesse. Az érzelem és akarat sejtésszerűen feltörő aktusait az értelem ítélő, értékelő tevékenysége igazolja vagy helyesbíti. A megragadott érték-mozzanatot az értelem nemcsak pillanatnyi hatásában szemléli, hanem meglevő, igazolt ismereteihez, tapasztalataihoz, elveihez vonatkoztatja, figyelembe veszi a tényleges helyzetet, a körülményeket, s összevetései alapján dönt, ítélkezik az értékminőségről, azt vagy helybenhagyja s erősíti annak indító hatását, vagy ellenkezőleg,

látszólagosnak, tévesnek, károsnak itéli s ítéletével az akaratra, érzésre visszavonulást, tartózkodást, elutasító hatást vált ki. De éppúgy pozitív, igenlő irányba is terelheti az első, önkéntelen hatásokban negatív, tartózkodó jelentkezésű érzés- és akarat-nyilvánulást.

Értékélményeinknek az egész embert érintő, megragadó, indító hatásában mutatkozik meg életünk alakítására való jelentőségük. Nem egyforma hatásúak énünk alakítására, magatartásunkra különböző benyomásaink. Vannak olyanok, amelyek, hasonlattal élve, tudatunk, lelki életünk periferiáin maradnak, vannak, amelyek szokásos, mechanikus egyformasággal ismétlődő tevékenységet váltanak ki bennünk. Az értékjellegű tartalmaknál azonban énünket, egzisztenciális létünket érezzük érintve, a tárgyelfogással járó lelki áthasonulás pozitív értékű tárgynál nem csupán ismereteink tárába való elraktározást jelent, hanem igazi élményt képező, bensőségesen magunkévá tett lelki gyarapodást. A bennünk bensőségesült érték fejlesztli, nemesíti érzésvilágunkat, irányítólag hat akaratainkra, erősíti figyelmünket, tágítja értelmi érdeklődésünk körét. S hatását döntően célkitűzéseinkben, cselekedeteinkben mutatja meg. Az értékes cselekedet forrása az értékről való meggyőződéstől kiváltott önátadás, amely legjobb erőink, képességeink latbvetésére, munkába állítására készlet. Nem jöhet létre nagy tett értékeszméjének lelkesítő hatása nélkül. De még a mindennapi kötelességteljesítéshez is szükséges a tevékenységünk értékéről való meggyőződés. Tevékenységünk, munkánk tárgya iránti közömbösség vagy ellenszenv az eredményen is érezteti negatív, értékcsökkentő hatását.

Sokféle igénye, szükséglete az embert sokféle, különböző minőségű értékkel hozza vonatkozásba. Testi, szellemi és társadalmi igényei alapján nagy általánosságban anyagi, szellemi és társadalmi értékeket különböztethetünk meg. Az anyagi értékek közé tartoznak az érzéki élet igényeit kielégítő élvezeti értékek (étel, ital, élvezeti cikkek). Életműködésünkkel állnak vonatkozásban az életértékek, aminő az egészség, az életerő, a munkaképesség. Eszközként használjuk fel további céljaink megvalósítására a hasznossági értékeket, ezek szolgálatában áll a gazdasági élet és a technika. Szellemi igényeinek kielégítését keresi az ember a szellemi értékekben, az igazban, a szépben, a jóban, a szentségesben, ezek művelését vallják hivatásuknak a tudomány, a művészet, az erkölcs, a vallás. Társas természete utalja az embert a társadalmi értékek gazdag körére, aminők a barátság, a család, a hivatáskör, a népi közösség, az állami élet, a nemzetközi érintkezés, a vallási közösség szolgáltatta értékek. Mindezek vonatkozásban állnak az egyéni életkör értékeivel is. Az anyagi és szellemi értékek egyaránt a társadalmi együttműködés érték-adó és értékvevő kölcsönösségében érhetők el, valósíthatók meg kielégítően. S az érték jelentőségéhez mért közösséget, társas kapcsolatot alakít ki maga körül.

Régi idők óta a filozófiai gondolkodás egyik főfeladatának tekintette az értékek világának a feltárását. Ugyanakkor arra is rámutatott, hogy az értékek nemcsak minőségileg, de rang tekintetében is különböznek egymástól. Értékmegállapításainkban különbséget teszünk a „magasabb” és „alacsonyabb”, a „kisebb” és „nagyobb” érték között s ez nem tisztán szubjektív jellegű, hanem a dolog természetében megalapozott különbség. Megbízható különböztetési szempontnak bizonyul az értékminőség természete és a reá irányuló lelki aktus tartóssága és mélysége alapján történő rangsorolás. A pár pillanatnyi kéjbenyomást keltő élvezeti értéknél magasabb egy tudományos eszme vagy művészi téma értéke. De éppúgy igazoltnak bizonyul az oszthatóság szempontjából történő különböztetés

is. Alacsonyabbak a csak korlátolt mértékben birtokolható anyagi, mint az attól függetlenül birtokolható szellemi értékek. Továbbá magasabb rendű egy érték, ha egy másiknak megalapozását adja. Magasabb rendű a mértékletesség erkölcsi erénye, mint az általa biztosított szabályos életműködés. De rangkülönbséget jelent az is, vajon egy értéknek csak az értékelő alany részére van-e jelentősége, vagy minden ember számára egyetemes értéke és jelentősége van. Az élvezeti értékeknél lehet vita az alanyi izlés különbözősége szerint, de nem tehető éppúgy vita tárgyává az abszolút jellegű szellemi értékek érvénye.

Az értékek hierarchikus rendjében nem szűnik meg az alacsonyabb érték létjogosultsága vagy jelentősége a magasabbal szemben, hanem az ember természetétől igényelt és tevékenységével megvalósítandó életegész rendjébe való beilleszkedés követelményét fejezi ki. Az ember csak sokféle szükségletének a kielégítésével érheti el emberségének kibontakozását. Minél több érték iránt van fogékonysága, annál gazdagabb, tartalmasabb az élete. S minthogy az ember szellemi képességeivel emelkedik ki a fizikai természet világából, embersége elszegényesítését, lecsökkentését jelenti, ha értékirányulásaiban, vágyai kielégítésében nem követi az értelmes természettől megkívánt rendet és mértéket. Az élet elsenyvesztésével jár, ha a képességeket, az életerőket az élvezeti értékek kiszolgálása alá rendeljük, hogy ha a szellemi értékeket a hasznossági értékelés szempontja alá helyezzük.

A kultúra fejlődésével fokozódnak az emberi élet igényei is. Ha ezek nem is elégíthetők ki valamennyien egyforma mértékben, bizonyos mértékű kielégítésük az emberi létteljesség kívánalmaként jelentkezik. A fejlődéssel s annak érdekében differenciálódnak és önállósulásra törekednek a kultúra egyes részei. Az egyes kultúra-ágaknak megvannak a sajátos céljaik, feladataik, amelyeket hozzájuk igazodó eszközökkel, módszerekkel, eljárásokkal igyekeznek megvalósítani. Bár ezzel autonóm jellegű érték- és kultúra-körök alakulnak ki, az önállóság viszonylagosnak bizonyul az ember létével adott értékcélokhoz képest, amelyekhez a kultúra mindegyik ága hivatott hozzájárulni s amelynek szolgálatában egymással találkozhatnak.

Kulturális munkamegosztás mellett az egységet az erkölcsi érték munkálja az emberré válásnak, — azaz az ember törekvési tendenciáinak a megfelelő értékek irányában és rendje szerint teljesítendő kibontakoztatásának — minden emberre egyaránt érvényes felszólításával. Minden értéknek van sajátos szólítása, felhívása, amellyel az ember valamelyik képességét, hajlamát cselekvésre serkenti. A filozófiai kutatás megállapítása szerint az erkölcsi érték, a sajátos értelemben vett „jó” abban különbözik s emelkedik ki az értékek köréből, hogy felszólítása feltétlen parancsot kifejező „kell” formájában jelentkezik. Erkölcsi életünk legalapvetőbb szervehez, képességéhez, akaratunkhoz szól, sürgetve a jó irányában való működtetést, de meghagyva az ellenkező választás lehetőségét is. „Jó” pedig a reális léten tájékozódó gondolkodás és értékelés szerint az, ami rendelkezik a lényegének megfelelő tulajdonságokkal, olyan, amilyennek lennie kell. A lényegmegvalósítást hordozza minden lény célként magában. Az ember célja, rendeltetése az emberi létmivoltnak megfelelő teljességre, megvalósulásra jutás, amennyiben az az ember szabad és tudatos tevékenységén áll.

Vannak az emberi létnek olyan részei, amelyek működése nem függ az ember szabadságától. Ilyen a testi szervek, a lelki képességek sokféle működése. Az emberi létegyeség mellett ezek állapota (pl. a testi egészség, ösztönös hajlamok) sem közömbös az erkölcsi életre. Azonban a fiziológiai

és pszichikai erők önmagukban nem erkölcsi minőségek, hanem mint általános létfeltételek folynak be, esetleg korlátozólag, az erkölcsi élet alakulásába, amely az emberi lét szellemi, értelmi és akarati szintjén alakul ki teljes mivoltában.

A viszonylagos értékekkel szemben, amilyenek az érzéki értékek, az erkölcsi érték önértékűségével válik ki, önmagában bírja érvényét, igazolását. Igazolását adja az élet általános törvényszerűsége, mely a csírák, életlehetőségek kibontakozását, fokozását serkenti. Az emberben az eredetileg lehetőségek formájában adott erők, képességek — az emberi létmivoltnak megfelelő — kibontakoztatása léte törvényszerűségének teljesülését jelenti.

Ugyanezt igazolja az ember belső tapasztalata, önmegfigyelése. Az érzéki gyönyörhöz nem hasonlítható mélyebb, teljesebb kielégülést érez, ha az erkölcsi parancsnak eleget tett, ha kötelességét teljesítette. Egy jelentősebb erkölcsi teljesítménynél embersége növekedését, teljesebbé válását tapasztalja. S fájdalommal tölti el, ha nem tette meg, amire a kötelesség szólította, ha hűtlen lett jobbik énjéhez, ha emberségében megfogyatkozott. Az ember lényegi természetének követelménye alapján tartjuk az erkölcsi jót megfelelőnek, helyesnek és látunk az erkölcsi rosszban természetellenességet, torzulást, perverzítást. Embersége megőrzéséhez és teljesebbé tételéhez nagy jelentőségű az ember erkölcsi tájékozódó szerve, lelkiismerete éberségének, tisztaságának a gondozása.

Mint az értelmes természet követelménye, az erkölcsi érték hatáskörébe vonja az ember összes tudatos vágynyilvánulásait s az életcél egészébe illeszti kielégítésüket. Ebben a hatásban is megnyilvánul elsőbbsége a többi értékkel szemben. Az erkölcs megkívánja az élvezeti értékek használatánál az ember rendeltetéséhez méltó mérték- és kielégítésmód megtartását, az életértékeknek értékes cél szolgálatába állítását, az eszköz-értékeknek az ember rendeltetésének megfelelő használatát, megkívánja a tudománytól és művészettől is az erkölcs tiszteltbentartását s a társadalmi élet értékeinek az ember javára fordítását, a közerkölcsiség fenn tartását és emelését.

De az erkölcsi érték még további vonatkozásra is utal. A dolgok lényegén alapuló értékek egymáshoz rendeltségükben, alá-fölérendeltségi viszonyukban egységes rend tagjainak bizonyulnak, amely az ember cselekvési lehetőségeivel mint erkölcsi világrend áll szemben. Ennek a rendnek az alapkövetelményeit az ember maga előtt találja, nem alakíthatja, változtathatja meg azt önkényesen. „Jó” és „rossz” különbsége tekintetében az ember önmaga jólfelfogott érdeke szempontjából éppúgy, mint a külső dolgokhoz, embertársaihoz vagy Istenhez való viszonyában kötve van a valóság lényegi követelményeire. Választási lehetőség csak a részletekre, az erkölcsi követelmény gyakorlati alkalmazására nézve áll fenn, nem az ember és a dolgok lényegi mivoltára és rendjére nézve. A rend elvét nem találjuk magukban a dolgok lényegében, mert azok csak önmaguk magyarázatát adják, de nem adják magyarázatát a sok lehetséges vonatkozás közül a köztük tényleg fennállóknak, amelyet róluk megállapítunk. Ez a belátás vezette a bölcselő gondolkodást a világ önmagán túlvezető, transzcendens létesítőjének és rendezőjének az elismerésére.

Hogy ez a transzcendens létű valóság személyes Szellem, nemcsak a rend alkotásához szükséges értelem következménye alapján, de erkölcsi kötelességtudatunkból is következtetjük. Erkölcsi kötelességmulasztásnál nem csupán valami cselekvési norma megsértését érezzük (amilyen pl. egy technikai követelmény gyakorlatlanságból történő elvétése), hanem ütközést, szembefordulást egy felsőbb törvénnyel, amelynek megsértése

büntudatot és bánatot ébreszt bennünk. Az erkölcsi követelmény parancs formájában jelentkezik tudatunkban, feltétlen jellegének kielégítő indokolását egy abszolút lény, Isten akaratának parancsa adja.

Benne, létében találja meg örök hazáját az értékek birodalma is. Az értékek nem gondolhatók a reális léttel szembenálló ideális, eszmei lét tagjainak, amelyek az ember rájuk irányuló szabad tevékenységével realizálódnak, valósulnak meg, amint a modern idealizmus tartja. Értékminőségek csak a reális valóság lényein találhatóak, — azoktól elvonatkoztatva tehetők eszmei elgondolás tárgyává, mely értékjellegüket a megvalósíthatóság határáig tartja fenn. Csak a megvalósíthatóság alapján lehet az érték törekvés célja. Követhető úton halad Aristoteles s a keresztény filozófia, mikor a valósághoz tartozó minőségnek tartja az értéket s az esetleges, változó, de egyre teljesebb megvalósulás és érték felé irányuló valóság létalapját és végső célját az abszolút Valóságban találja meg, amely abszolút létében abszolút Érték is. (Ens realissimum — summum bonum.) A keresztény gondolkodás is magáévá tette s a kinyilatkoztatásból szerzett ismerettel tökéletesítette Aristotelesnek Istenről adott ama filozófiai meghatározását, amely lényét tiszta aktusnak, ténylegességnek állítja, vagyis annak a lénynek, amelyben a lényeg teljes megvalósulása egyszersmind az érték teljességével azonos. Szellemi létével, önismeretével együttjáró értékadata alapján tartja Aristoteles Istent a legboldogabb lénynek, aki tökéletességével maga iránt vágyat ébresztve a lények lét-kibontakozását s azzal járó tökéletesülésüket irányítja. Továbbmegy a keresztény gondolkodás, mely végső fokon az értékeket Isten világot teremtő eszméivel azonosítja. Hozzájuk igazodással valósul meg a teremtmények Istenhez hasonnlása, lényük létkiteljesülése.

Hogy értéktörekvéseinek s léte értelmének ily abszolút irányítójára és biztosítójára az embernek szüksége van, a keresztény felfogás szerint belátható abból, hogy akarata nemcsak értékvalósító, de értékromboló lehetőséggel is rendelkezik. Nemcsak jót, de rosszat is cselekedhet. Az alacsonyabb értékért feláldozhatja a magasabbat. Különböző igényeinek az értékrendnek megfelelő összerendezése, az erkölcsi egyensúly biztosítása az emberi élet állandó feladata. Nemesebb énjéért folyó küzdelmében Isten lét- és értékteljességének tudata állandó felszólítás és ösztönzés a jobbra törekvésre, még áldozat árán is.

Lét és nemlét, érték és értéktelenség közt lebegő, állandóan veszélyeztetett létalkatában eszerint az ember számára a célhozjutást jelentő megvalósulást a lét teljessége igéri. Feléje, az abszolút értékvalóság felé vonzza az embert teljességet kívánó életigénye s végtelenségbe törő vágya, mely reményét az önmagában megvalósult erkölcsi értékben hordozza. Az emberi lélek szellemi természetében adva van a lehetőség a továbbélésre az örökkévalóságban. Hogy ez a felteve nem értelmetlen dolog, az értékek valósága nyomatékozza. Mint cselekedeteinek belső tartalma, az erkölcsi érték eggyé válik az értékes személlyel, és örökkévaló érvényességével magában hordozza a létezésre való érdemességet is. El-lentmondó, hogy ne létezzen az, aminek érdemes léteznie. Az erkölcsi élet értelmetlenné válna, ha az értékké valósult szellemi élet éppúgy elpusztulna, mint a fizikai világ mulandó egyedei, s az értékes és értéktelen életnek ugyanaz lenne a végső-sorsa. Ez az ellenmondás nem egyeztethető össze az erkölcsi világnak a megvalósítást feltétlenséggel sürgető követelményével, sem az erkölcsi világrend Urának fenségével.

Lét- és értékteljességében Isten értéktudatunk számára az abszolút létet és sérthetetlen erkölcsi tökéletességet kifejező „szent” értékének jelentőségével bír, amelynek felfogására vallásos hajlamunk képesít. Ez a

hajlam és igény éppoly természetes képessége az embernek, amilyen egyéb hajlama; kifejlődésének és alakulásának vannak elősegítő és gátló tényezői, hasonlóan az ember egyéb hajlamához. Életükkel vallásosságuk értékét igazoló emberek tanúsága szerint az Istennel való lelki egyesülés oly sajátos felemelő erővel tölt el, amilyent semmiféle természeti erőforrás nem képes nyújtani. Legszenvedetlenebb ez egy más életformából való átmenet esetében, akik a változás lényegét új életre születés, megújulás, „megtérés” nevével emlegetik. Az isteni erő, a „kegyelem” lélekbe áradásával megváltozik az ember korábbi magatartása a világgal szemben. A bizonytalanság megnyugvássá, a kínzó büntudat az őszinte bánat tisztító hatásával lelki felszabadulássá, az élet mostohaasága miatt lázongó lelkület megbéküléssé változik át. Az Istennel való egyesülés oly magaslatra segíti a lelket, ahol a dolgok már nem mulandó esendőségükben, hanem „sub specie aeternitatis”, az örökkévalóság nézőpontjából kapnak jelentést és értéket. A vallásban biztonságot kereső, egységet adó iránypontot igénylő, erkölcsi tudata számára föltétlen biztosítékot kívánó ember oly szilárd, abszolút életközponttal jut érintkezésbe és egységbe, amely életének biztonságot, tartalmat, értelmet ad. S Istenen, a mindenség Atyján keresztül embertársait is lelkileg magához közelebbállónak tudja, mint tisztán a külső érintkezés alapján.

Értékélményeink jellegzetes lelki mozzanatai különös mélységgel, bensőségességgel érvényesülnek a mélyen vallásos élményben. A legkülönbözőbb hatások, benyomások lehetnek ilyenféle élményünk kiváltói. Egy mély természeti benyomás, egy felemelő művészi élmény, az önzetlen emberi jósból felénk áradó szeretet, de éppúgy az emberiség hiányának tapasztalata, az élet örvendetes és fájdalmas élményei, jócselekedeteink feletti öröm s a bűnünkre döbbenés fájdalma, születés és halál titka egyaránt érinthetik s rezgésbe hozhatják lelkünk az isteni benyomásra hangolt húrjait. Lelki elmélyedésre indító benyomásainknál tudatosul bennünk Annak a léte és jelenléte, aki „egészen más”, mint az érzékeinkkel felfogható világ, akinek a lénye éppazért nehezen is fejezhető ki a változó, mulandó dolgok jelzéséből eredő szavainkkal, hitünk szerint mégis mindennél bizonyosabb a léte; Ő az abszolút létközéppont, akihez tartozóknak tudjuk magunkat is, s világosabban vagy homályosabban, de mindenképp a valóságos jelenlét bizonyosságával fogjuk fel, hogy „Őbenne élünk, mozgunk és vagyunk”. (Ap. Csel. 17, 28.) Ennek átérzése megrendítő, de egyszersmind felemelő tudat, mely a hit fényével erősíti és tisztítja értelmi látásunkat s hatalmas indítást ad akaratunknak. Szellemi erőit áthatva és serkentve a vallásos lelkület az ember legjobb képességeit segíti kibontakozáshoz, tettevé váláshoz. A mindennapi élet hűséges kötelességteljesítése, a nemes emberi életre törekvés éppúgy, mint a hősi áldozatvállalás, nagy szellemi teljesítmények, művészi alkotások bizonyoságtevői az istenhit kegyelmi indítást, ihletet és erőt adó hatásának.

Az isteni jelenlét tudatában élő ember alapmagatartása a tisztelet: érzék, megnyílottság a megvalósult, vagy feladat formájában elénk táruló értékkel szemben, az érték elismerése önmagunkat alárendelő kötelezettség vállalásával. A dolgokat, embereket tisztelettel szemlélő tekintet a felszínnél mélyebben lát, számára mindennek van belső tartalma, jelentése, rendeltetése, értékük felismerésével kapnak a lények értelmet. A vallásos ember számára mindenre a Lét és Érték teljességéből árad a létet fenntartó és értéket adó erő. Ezzel a látással képes minden értéket rendeltetéséhez mértelen méltatni, az értékrendet tiszteletben tartani, leküzdeni az önzés, érdek, haszonszerző mohóság rendbontó, felforgató, értékhamisító hajlamait. Az abszolút lét- és értékforrásról való meggyőződés-

sével hinni tud minden történés értelmében. Nehézségek, megpróbáltatások, csalódások sem törnek le hitét. Meggyőződése, hogy a világ életét irányító Hatalom a lét és érték kiteljesedésére irányít minden történést. Az értéktelenség, a léthiány számára ébresztőleg és serkentőleg hat az érték az igazi lét felismeréséhez és megbecsüléséhez, a megpróbáltatás és csalódás értéklátása és értékérvése tisztulását segíti, lemondás és elkedvetlenedés helyett a rossz felszólítás számára a jó erejével való leküzdéséhez. A hívő ember Istenben bizva dolgozik önmaga és a világ értékesebbé, jobbá tételén.

CHESTERTON:

LEPANTÓ

SZÉK SÁNDORNAK,
70-ik születésnapjára.

*Hó kutak szöknek: a kertek mint a nap;
Bizánc szultánja mosolyog s elmézi, hogy játszanak;
fényükkel felderül az Úr, kit retteg a világ,
erdők sötétjét kavarja fel, szakállá iszonyatát:
rőt félhold görbül gúnyra ajka sarlóiban:
a föld legbelső tengerét megrázta hajóival:
felmentek Itália fokán túl a fehér városokig,
felzúgtak az Adrián, hol a Tenger Oroszlánja lakik.
Gyötrődve kitérta karját a pápa a világ felé,
fegyverbe hívta a királyokat a Kereszt jele köré;
tükrébe néz az angol királyné, mint a jég,
az árny-Valois ásitva hallgatja a szentmisét,
spanyol ágyú szavát kaland-szigeten foszlatja el Nyugat,
s az Aranyszarv ura felnevet, ha szemébe ragyog a nap.*

*Dübben a tompa dobszó, alig hallja a hegy,
hol felveri névtelen trónján a koronátlan herceget,
hol, habár kétes ágyból jött, s elhagyta a hatalom,
az utolsó lovag számbaveszi fegyvereit a falon,
az utolsó trubadúr, aki még megérti a madár dalát,
amelyre egykor délfele ment az egész ifjú világ:
piciny hang, s vakmerő, ha jön: a roppant csenden át
kanyargó ösvény hozza fel a kereszteshad zaját.
Harang döng, mint ágyúszó, hegynek adja hegy:
Don Juan d'Austria a háborúba megy!
Merev zászlók feszülnek, míg az éj jég-szele rohan,
az árnyban kormos bíbor mind, a fényben ó-aran,
a rézdobokról karmazsin fáklyák lángfénye ló:
most a túbák, most a kürtök, most az ágyúk, s most jön ő.
Don Juan hullámos, büszke-szép szakállába nevet,
s hogy nyergében feláll, nagyobb mint Trónok, Seregek,
felszegett feje zászló, minden szabad emberé.
Szemünk szent fénye, hujja!
Veszted fénye Afrika!
Don Juan d'Austria
léptet a tenger felé.*

*Mohamed paradicsomában az Esthajnal-csillag felett,
(Don Juan d'Austria a háborúba megy)
az örök húri térdein turbánja megremeg,*